

Алексеева Т. І.

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Сліпченко Т. Є.

студентка спеціальності «Туризм»

*факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Alekseeva Tatyana

PhD in Economics, Associate Professor,

*Associate Professor of the Department of Tourism Business and Country Studies
V. N. Karazin Kharkiv National University*

Slipchenko Taisiia

Student of the Specialty «Tourism»

*of the Faculty of International Economic Relations and Tourism Business
V. N. Karazin Kharkiv National University*

ДЕТЕРМІНАНТИ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Анотація. У роботі запропоновано науковий підхід до визначення детермінантів туристичної сфери України. Досліджено основні можливості та загрози, що стосуються розвитку туристичного бізнесу загалом та окремих його складників. Висвітлено проблематику конкурентоспроможності України на європейському ринку туризму, сучасний стан українського туризму, а також особливості його розвитку в умовах євроінтеграції. Проаналізовано основні напрями дослідження розвитку туристичного бізнесу та шляхи його вдосконалення. Розглянуто роль туроператорів у розробленні та реалізації турпакетів в умовах конкурентного середовища. Наведено SWOT-аналіз туристичної сфери України та проведено дослідження можливостей і загроз туристично-рекреаційної галузі, визначено основні тенденції її розвитку. Розглянуто перспективи розвитку ринку туризму України в контексті його інтеграції в європейський простір. Визначено основні шляхи підвищення привабливості України як суб'єкта ринку туристичних послуг на міжнародному рівні.

Ключові слова: в'їзний туризм, виїзний туризм, внутрішній туризм, детермінанти, туроперейтинг, туристичні потоки, туристична дестинація.

Вступ та постановка проблеми. Туристична галузь посідає важливе місце у розвитку невиробничої сфери країн світового співтовариства. Торгівля послугами у XXI ст. спрямована на підвищення ефективності діяльності щодо застосування інноваційних методів управління туристичними потоками. Сучасний стан формування та реалізації туристичного потенціалу, з огляду на український ринок туристичних послуг, можна охарактеризувати як нерівномірний.

Неефективне та нерациональне використання природно-ресурсного потенціалу, погана транспортна інфраструктура, а також відсутність чіткої стратегії розвитку індустрії туризму негативно впливають на розвиток туристичної сфери України. Наслідком цього є той факт, що більша частина співвітчизників надають перевагу закордонним курортам і тим самим отримують за ту ж саму ціну вищий рівень обслуговування, комфорту, підтримуючи економіку іноземних держав [1, с. 124].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток туристичного сектору держави зробили наступні провідні вітчизняні вчені: В. Бабарицька, Г. Ворошилова, С. Лиса, О. Кальченко, В. Гречаник, С. Васильченко [1]. Туристичний ресурс України також досліджується в працях О. Любіцевої, Є. Панкової, В. Стафійчука, М. Мальської, Н. Ганич, І. Свида, Л. Харченко. Зарубіжний досвід висвітлено у працях Б. Шупіка, О. Гриценка.

У наукових роботах фахівців основна увага приділяється аналізу туристичного ринку та пов'язаних із ним перспектив застосування рекреаційних ресурсів у розви-

тку детермінант туризму. Але при цьому наукові розробки фахівців із комплексного аналізу впливу туризму на національну економіку та його конкурентного позиціонування на міжнародному туристичному ринку майже відсутні, тому подальші дослідження особливостей та проблем туристичної галузі мають велике значення для розвитку цієї сфери.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку туристичного ринку України. Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання:

- дослідити проблеми і перспективи розвитку туристичного ринку України;
- проаналізувати тенденції розвитку туроперейтингу в Україні;
- визначити шляхи подальшого розвитку туристичної галузі України.

Результати дослідження.

Туризм є однією з провідних сфер економіки України, яка забезпечує не лише надходження до бюджетів, а й створення робочих місць, розвиток позитивного іміджу держави, підвищення конкурентоспроможності національних туристичних продуктів, тому й виявляє вагомий вплив на економіку України. Однак загальний внесок туризму у ВВП нашої країни становить лише 5,4%, тоді як у країнах, де сфера туризму добре розвинена, вона може генерувати до 10% ВВП [2].

Розвиток туризму в Україні безпосередньо залежить від таких секторів економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, виробництво товарів широкого вжитку і туристичного призначення. Туризм розглядають як одну

з провідних галузей у сфері структурної перебудови економіки. Нині кожен шостий мешканець планети принаймні раз на рік виїжджає за кордон. Таким чином, із 7,5 млрд. населення подорожують 1 млрд. 230 тис. – кількість мандрівників майже дорівнює населенню Китаю [3, с. 63]. А в 2050 р., за прогнозами Міжнародної організації туризму, подорожуватиме вже кожен четвертий.

Протягом 2016–2018 рр. виїзний туристичний потік збільшився з 23,1 млн. осіб у 2016 р. до 25,6 млн. осіб у 2018 р. За офіційними даними Державної статистики України, кількість громадян, які виїжджали за кордон у 2018 р., становить 25,6 млн. осіб, що на 3,2 млн. більше, ніж у 2015 р. Кількість іноземців, які відвідали Україну в 2018 р. порівняно з 2015 р. збільшилася усього лише на 0,4 млн. осіб. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами в період 2015–2018 рр., збільшилася на 786,8 тис. осіб. Наведені дані свідчать про негативну динаміку розвитку туризму в Україні [4]. Результатом виконання програми розвитку туризму на території України стало перевищення темпів зростання кількості виїзних туристів над в'їзними (рис. 1).

Аналіз динаміки туристичних потоків в Україні протягом 2015–2018 рр. свідчить про негативні тенденції щодо розвитку туризму, а саме спостерігався спад в'їзного туристичного потоку, який призвів до створення негативного сальдо щодо туристичних потоків протягом 2015–2018 рр. і з кожним роком продовжує збільшуватися.

В Україні велика кількість туристичних фірм акцентує увагу саме на виїзному туризмі, тобто відправляють українців відпочивати на закордонні курорти. Через це кількість людей, що від'їжджають із країни, значно перевищує кількість тих, що відвідують Україну. Це один із чинників, що має негативний вплив на формування бюджету нашої країни.

Що стосується внутрішнього туризму в Україні, то протягом 2015–2018 рр. спостерігається зростання туристичного потоку на 100 тис. осіб кожного року, незважаючи на незначну його частку.

Аналізуючи світові туристичні потоки, слід зазначити, що 2018 р. характеризувався більш стрімким їх зростанням, аніж 2017 р., зокрема за вказаний період обсяги туристів зросли на 6,8%. При цьому лідерами за відвідуваністю були Франція, Іспанія та США.

Також простежується незначне зменшення кількості в'їздів іноземних громадян до України. Так, у першому півріччі 2019 р. порівняно з аналогічним періодом мину-

лого року (–5,6%), що зумовлено зменшенням туристичного потоку з прикордонних країн [4].

На тлі зменшення у I півріччі 2019 р. в'їзного туристичного потоку України порівняно з I півріччям 2018 р. спостерігаються якісні зміни в структурі з неприкордонних країн. Так, досягнуто суттєве зростання кількості туристів із Литви – на 32,0%, Латвії – на 18,1%, Німеччини – на 17,5%, Канади – на 11,4%, Китаю – на 11,1%, а також спостерігається тенденція до зростання потоків туристів із Франції – на 6,0%, США – на 5,6%, Чехії – на 5,6%, Італії – на 3,9%, Великобританії – на 2,7%, Болгарії – на 2,4%, та відновився потік туристів із Грузії – 4,5% [4].

Протягом 2017–2019 рр. виїзний туристичний потік з України зберігає стабільну тенденцію до зростання у зв'язку з введенням з 11 червня 2017 р. безвізового режиму з країнами ЄС. За підсумками I півріччя 2019 р. приріст виїзного потоку українських туристів порівняно з аналогічним періодом 2018 р. становить 5,6% (у I півріччі 2018 р. цей показник становив 3,3%) [2].

Оцінюючи реальну ситуацію на ринку туристичних послуг України, слід відзначити, що туризм тільки почав відновлюватися та за економічними показниками має тенденцію до подальшого зростання. Головне у цьому – довіра не лише іноземних туристів, а й передусім українських громадян, що свідчить про позитивні зрушення у сфері туризму. Однак без державної підтримки даної сфери економіки туризм не зможе розвиватися за оптимістичним сценарієм.

Однак негативним чинником у розвитку туризму є те, що в чинних нормативно-правових актах не визначено питання щодо налагодження взаємодії між державними органами влади і підприємницькими структурами, їх ролі і значення в процесах розвитку сфери туризму. Крім того, мають бути вдосконалені існуючі процедури ліцензування, сертифікації і стандартизації туристичних послуг, оскільки вони є недостатньо прозорими й об'єктивними, характеризуються наявністю певних обмежень і умовностей, не відповідають міжнародним нормам.

Ринок туризму як система взаємозв'язків об'єднує велику кількість виробників сфери послуг із наявними та потенційними покупцями, які можуть чи мають бажання купити туристичну продукцію. Цьому сприяє розвиток туроперейтингу як діяльності у сфері туризму, що має великий потенціал, який дає змогу зробити конструктивний внесок у сталій розвиток країн. На туристичному ринку туроператор займає середню позицію між виробниками послуг та їх споживачами (туристами).

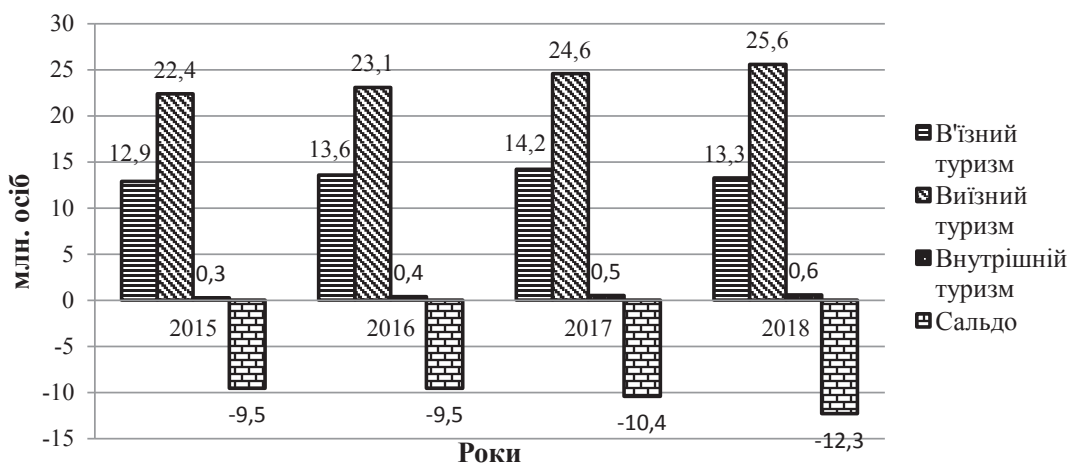

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків в Україні за 2015–2018 рр., млн. осіб

Джерело: [2]

Його завдання – доведення (просування) послуг окремих виробників до споживачів у вигляді комплексного туристичного продукту (туру). Туроператори виконують провідну роль у туризмі, оскільки саме вони пакетують різні послуги (транспорт, розміщення, харчування, трансфер, розваги тощо) в єдиний туристичний продукт, який і реалізують споживачеві через агентську мережу [1, с. 167].

Сьогодні причинами нерозвиненості туроперейтингу є: слабка диференційованість програм обслуговування (нерідко для іноземців пропонуються тури тільки Києвом, Львовом); орієнтованість на прикордонні держави як території з потенційними туристами; невизначеність програм за віковими групами; слабка ділення за різними рівнями обслуговування й цінами; незадовільна якість надаваних послуг і недостатні гарантії надійності обслуговування; високий рівень ризиків (політичних, економічних, соціальних) [3, с. 62].

В Україні туристичні послуги надає велика кількість туроператорів, більшість з яких є досвідченими гравцями на туристичному ринку країни та за її межами. Підводячи підсумки 2018 р., можна скласти рейтинг туроператорів, які фактично визначають розвиток виїзного туризму в Україні (табл. 1).

Аналіз рейтингу туроператорів показав, що найбільшу кількість туристів обслуговує фірма ТОВ «ДЖОІН АП!» – майже 903 тис осіб, на другому місці також із високим показником розмістилася туристична компанія «АНЕКС ТУР», яка відправила у подорожі 515 тис осіб. Наступні туристичні підприємства мають середні показники обслуговування туристів: ТОВ «АККОРД-ТУР» – майже 300 тис туристів, ТОВ «ТЕЗ ТУР» – 285 тис, ТОВ «КОРАЛ

ТРЕВЕЛ» – 244 тис, ТОВ «ТТВК» – 230 тис, ТОВ «ТРЕВЕЛ ПРОФЕШНЛ ГРУП» – 229 тис осіб.

Останнє, третє, місце в рейтингу туроператорів займають ТОВ «ПЕГАС ТУРИСТИК» – 116 тис осіб, ТОВ «ГТО» – 66 тис, ПАТ «ОБРІЙ ІНК.» – лише 42 тис осіб (рис. 2).

Аналіз показав, що туроператори «ДЖОІН АП!», «АНЕКС ТУР» та «КОРАЛ ТРЕВЕЛ» є лідерами на ринку туристичних послуг та обслуговують більшу половину туристів України. У відсотковому відношенні найбільше, 27%, створює виїзний туризм ТОВ «ДЖОІН АП!», а найменше – ПАТ «ОБРІЙ ІНК.» з відсотковим відношенням лише 1% [5].

Фінансові надходження від туристичного збору за підсумками 2018 р. зросли на 29,2% порівняно з попереднім роком і становили 90,7 млн. грн. Такі дані свідчать про зростання обсягів внутрішніх туристичних потоків та ефективності впровадження реформи децентралізації у вигляді підвищення фіскальної дисципліни на місцях.

Протягом 2018 р. реалізовано 1 560,7 тис путівок (організаціям та безпосередньо населенню) на 18 325,1 тис днів загальною вартістю близько 37 766,0 млн. грн. Безпосередньо населенню у 2018 р. було реалізовано 815,7 тис путівок на 9 492,1 тис днів загальною вартістю 21 914,9 млн. грн [2].

Для виявлення можливостей та загроз розвитку туризму в Україні у XXI ст. був проведений SWOT-аналіз розвитку туризму, який дає змогу оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози туристичного бізнесу країни (табл. 2).

Серед основних можливостей туристичної діяльності в Україні можна виокремити розроблення нових видів турів,

Таблиця 1

Рейтинг туроператорів України станом на 2018 р., осіб

№ з/п	Найменування	Кількість туристів, осіб
1	ТОВ «ДЖОІН АП!»	902 600
2	ТОВ «ТУРИСТИЧНА КОМПАНІЯ «АНЕКС ТУР»	515 582
3	ТОВ «АККОРД-ТУР»	297 744
4	ТОВ «ТЕЗ ТУР»	284 956
5	ТОВ «КОРАЛ ТРЕВЕЛ»	243 729
6	ТОВ «ТТВК»	230 462
7	ТОВ «ТРЕВЕЛ ПРОФЕШНЛ ГРУП»	229 484
8	ТОВ «ПЕГАС ТУРИСТИК»	115 887
9	ТОВ «ГТО»	66 400
10	ПАТ «ОБРІЙ ІНК.»	41 576

Джерело: складено авторами за [5]

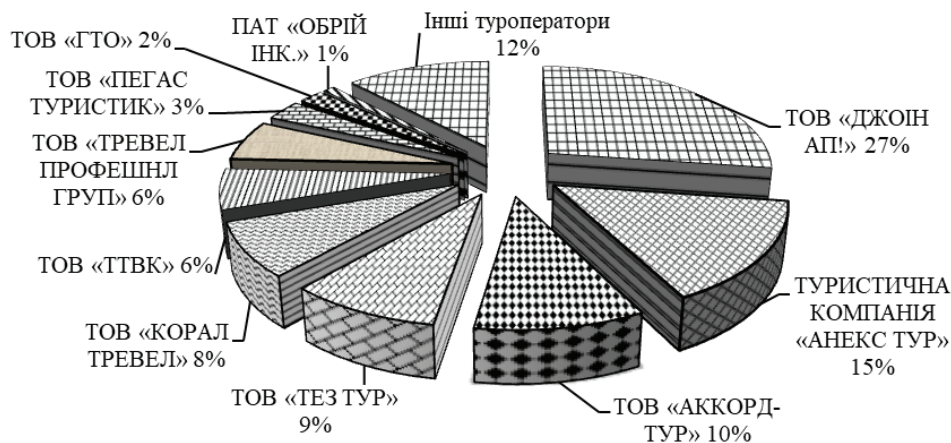

Рис. 2. Рейтинг туроператорів України за 2018 р.,%

Джерело: [5]

SWOT-аналіз стану та розвитку туризму в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Вигідне геополітичне положення України 2. Сприятливі кліматичні умови 3. Можливості для розвитку всіх видів туризму 4. Розвиток повного спектра туристичних продуктів 5. Збільшення конкуренції туристичних операторів	1. Повільні темпи зростання інвестицій у розвиток інфраструктури туризму 2. Відсутність бюджетного фінансування важливих для розвитку туристичної і курортної сфер заходів 3. Залежність ефективності функціонування галузі від економічної та політичної ситуації 4. Занедбаний стан історико-культурних пам'яток
Можливості	Загрози
1. Розвиток різноманітних видів туризму (екстремальний, історико-культурний, науковий, діловий, зелений). 2. Розширення туристичних маршрутів під впливом зміни вподобань українців 3. Вдосконалення інформаційних систем у туризмі 4. Створення та впровадження програм розвитку туризму за регіональним принципом 5. Удосконалення законодавчої бази 6. Активізація внутрішнього туризму	1. Неприятлива економічна ситуація 2. Збільшення ціни на туристичні послуги, зменшення попиту 3. Зменшення видів турів для населення із середніми доходами 4. Дисбаланс екологічного стану через антропогенний вплив, природні катаклізми, кліматичні умови 5. Висока конкуренція та агресивна політика країн зі схожими базовими даними (Туреччини, Хорватії та Чорногорії, Чехії) 7. Нестабільність політичної ситуації

Джерело: власна розробка авторів

зниження ціни на відпочинок, розвиток туристичної інфраструктури. Найбільшими загрозами є погана політична ситуація та конфлікт між західними і східними областями; крім того, можливе підвищення цін на відпочинок та нестабільна фінансова ситуація на світовому ринку товарів та послуг.

Шляхами підвищення привабливості України як суб'єкта туристичних послуг на міжнародному ринку можуть бути: забезпечення стійкого розвитку туризму за допомогою активізації та впровадження ефективних механізмів державного регулювання; отримання макси-

мального ефекту від реалізації політики структурних пріоритетів у сфері послуг і моделі економічного розвитку на основі інвестицій та інновацій тощо.

Висновки. Таким чином, в Україні постає проблема в необхідності активізувати потенціал розвитку туристичної галузі. Вирішення цієї проблеми дасть змогу підвищити зростання соціально-економічних показників підприємств, регіону та країни загалом, які будуть залежати від того, наскільки успішно і раціонально використовуватимуться рекреаційні ресурси країни.

Список використаних джерел:

1. Бабарицька В.К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Київ, 2009. 288 с.
2. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Довідка за результатами опрацювання статистичних звітів туроператорів за 2018 рік. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a1f25ec4-d349-45e5-8dc0-b1805e7e41bc&title=DovidkaZaRezultatamiOpratsiuvanniaStatistichnikhZvitivTuroperatorivZa2018-Rik> (дата звернення: 25.11.19).
3. Ковальчук С.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 4. С. 60–65.
4. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля послугами України з країнами світу (за видами послуг). URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.19).
5. Рейтинг туроператорів України. Топ-10 туроператорів України за 2018 рік. URL : <http://www.turprofi.com.ua/rejtingi/2046-letnie-rejtingi-turoperatorov-po-turtsii-2018> (дата звернення: 25.11.19).

References:

1. Babarycjska V.K. (2009) *Menedzhment turizmu. Turoperejtyng*. [Tourism management. Touring] Kyiv: publishing house Lilters. (in Ukrainian)
2. Ministry of Economy of the Economy, trade and that of the statehood of Ukraine (2018) *Dovidka za rezuljtatamy opracuivannja statystychnykh zvitiv turoperatoriv* [Information on the results of the tour operator's statistical reports], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
3. Kovalchuk S.V. (2011) Ponjattja turystychnogho rynku ta osoblyvosti jogho funkcionuvannja. [The concept of the tourist market and features of its functioning]. *Bulletin of Khmelnytsky National University*, no. 6, t. 4, pp. 60–65.
4. State Statistics Service of Ukraine (2019) *Zovnishnja torghivlja poslughamy Ukrajinjy z krajinyamy svitu (za vydamy poslugh)* [Foreign trade in services of Ukraine with countries of the world (by types of services)], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
5. Rejtyng turoperatoriv Ukrajinjy (2017) *Top-10 turoperatoriv Ukrajinjy za 2018 rik* [Top 10 tour operators of Ukraine for 2018], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

ДЕТЕРМИНАНТЫ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Аннотация. В работе предложен научный подход к определению детерминант туристической сферы Украины. Исследованы основные возможности и угрозы, касающиеся развития туристического бизнеса вообще и отдельных его составляющих. Освещены проблематика конкурентоспособности Украины на европейском рынке туризма, современное состояние украинского туризма, а также особенности его развития в условиях евроинтеграции. Проанализированы основные направления исследования развития туристического бизнеса и пути его совершенствования. Рассмотрена роль туроператоров в разработке и реализации турпакетов в условиях конкурентной среды. Приведен SWOT-анализ туристической сферы Украины и проведено исследование возможностей и угроз туристско-рекреационной отрасли,

определены основные тенденции ее развития. Рассмотрены перспективы развития рынка туризма Украины в контексте его интеграции в европейское пространство. Определены основные способы повышения привлекательности Украины как субъекта рынка туристических услуг на международном уровне.

Ключевые слова: выездной туризм, выездной туризм, внутренний туризм, детерминанты, туроперейтинг, туристические потоки, туристическая дестинация.

DETERMINANTS OF TOURISM SPHERE OF UKRAINE

Summary. Tourism has entered the XXI century and has become a deep socio-economic and political phenomenon that significantly affects the economies of many countries and entire regions. The tourism industry plays a significant role in the economy of most countries of the world, stimulates the social development of tourist destinations, and activates innovative and investment activities of countries and regions. The tourism sector is manifested in an increase in the share of the tourism business in international trade in services, in the formation of a modern competitive national tourism product in the domestic and international tourism services markets. The further development of touring as an activity in the field of tourism, aimed at the formation of a comprehensive tourism product, optimizing the conditions for its consumption by developing a package of programs for staying and serving foreign and domestic tourists, is becoming increasingly relevant. The tourism business as a type of entrepreneurial activity in practice is increasingly not limited only to the development of new tours, but also broadens the offer in choosing options for a comprehensive tourism product, improves the quality of service, and strengthens control over the reliability and safety of tourist accompaniment. The article proposes a scientific approach to determining the determinants of the tourism industry in Ukraine. The main opportunities and threats for the development of the tourism business as a whole and its individual components are investigated. The problems of Ukraine's competitiveness in the European tourism market, the current state of Ukrainian tourism, as well as the features of its development in the context of European integration are highlighted. The main directions of research on the development of the tourism business and ways to improve it are analyzed. The role of tour operators in the development and implementation of travel packages in a competitive environment is considered. A SWOT-analysis of the tourism sector of Ukraine is presented and a study of opportunities and threats in the field of tourism and recreation is carried out, the main trends of its development are identified. The prospects of development of the tourism market of Ukraine in the context of its integration into the European space are considered. The main ways to increase the attractiveness of Ukraine as a subject of the tourism services market at the international level are determined.

Key words: inbound tourism, outbound tourism, domestic tourism, determinants, touring, tourist flows, tourist destinations.